

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 30 oktober 2019

Mål nr

Ö 278-19

PARTER

Klagande

JR

Ombud och biträde enligt 20 kap 2 a § föräldrabalken:

Juristen PS

Förvaltare: LL

Motpart

Bollnäs och Ovanåkers överförmyndarnämnd

821 80 Bollnäs

SAKEN

Upphörande av förvaltarskap

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 2019-01-08 i mål ÖÄ 1060-18

Dok.Id 169280

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstadamstolen.se	

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

PS ska få ersättning av allmänna medel enligt 20 kap. 2 b § föräldrabalken för biträdet åt JR i Högsta domstolen med 2 588 kr. Av beloppet avser 2 070 kr arbete och 518 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

JR har yrkat att Högsta domstolen ska upphäva det förvaltarskap som har anordnats för honom.

Bollnäs och Ovanåkers överförmyndarnämnd har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

SKÄL

Bakgrund

1. För JR hade anordnats förvaltarskap innefattande att bevaka hans rätt, förvalta hans egendom och sörja för hans person.
2. JR begärde vid tingsrätten att förvaltarskapet skulle upphöra. Överförmyndarnämnden motsatte sig att förvaltarskapet skulle upphöra i den del det avsåg att bevaka rätt och att förvalta egendom. Tingsrätten beslutade att förvaltarskapet skulle upphöra såvitt avsåg att sörja för person men avslog JRs begäran i övriga delar.
3. I hovrätten anförde JR bl.a. följande. Det huvudsakliga skälet till att han fick förvaltare var hans påstådda spelmissbruk. Spelmissbruk är inte ett sådant liknande förhållande som kan utgöra grund för förvaltarskap. De övriga grunder som åberopats är inte så allvarliga eller har ett sådant samband med hans påstådda oförmåga att bevaka sin rätt och förvalta sin egendom att de ensamma kan motivera ett förvaltarskap.

4. Hovrätten, som ansett att spelmissbruk kan utgöra grund för förvaltarskap, har gjort samma bedömning som tingsrätten.

Prejudikatfrågan

5. Prejudikatfrågan är om spelmissbruk kan anses utgöra ett ”liknande förhållande” enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken, och därmed ligga till grund för ett beslut om förvaltarskap enligt 7 § samma kapitel.

Den rättsliga regleringen

6. Bestämmelser om anordnande av förvaltarskap finns i 11 kap. föräldrabalken. Rätten får besluta att anordna förvaltarskap om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande är ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Förvaltarskap får dock inte anordnas om det är tillräckligt att godmanskap anordnas eller att den enskilde får hjälp på något annat mindre ingripande sätt. Om förvaltare inte längre behövs ska förvaltarskapet upphöra. (Se 4, 7 och 19 §§.)

7. En förutsättning för att anordna förvaltarskap är alltså att den enskildes hälsotillstånd är sådant att det omfattas av begreppen ”sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande”. Det är endast dessa tillstånd som är av relevans vid bedömningen. Tillståndet måste inte vara långvarigt eller permanent, men det kommer knappast i fråga att anordna förvaltarskap vid kortvariga tillstånd. (Se ”Det oönskade förvaltarskapet” NJA 2018 s. 350 p. 7 med hänvisningar.)

Förvaltarskap på grund av missbruk av alkohol och andra beroendeframkallande medel

8. Med ”liknande förhållande” avses sådana problem som kan anses likna sjukdom, psykisk störning eller försvagat hälsotillstånd. Enligt förarbetena kan alkohol- och narkotikamissbruk av allvarliga slag, som medför att den

enskilde inte kan sköta sina angelägenheter på ett tillfredsställande sätt, betecknas som ett med sjukdom liknande förhållande. Förvaltarskap anges särskilt när det gäller gruppen narkotikamissbrukare ibland kunna vara ett verksamt medel för att förhindra att den enskilde förslösar sin egendom för att finansiera sitt narkotikamissbruk. (Se prop. 1987/88:124 s. 145 och 168.)

9. Ytterligare en förutsättning för förvaltarskap är att den enskilde är ur stånd att vårda sig eller sin egendom på grund av de problem som utgör grunden för ingripandet. För att någon ska anses vara ur stånd att vårda sig eller sin egendom krävs ett mer kvalificerat hjälpbehov än det som måste föreligga för att godmanskap ska kunna anordnas. (Se ”Det oönskade förvaltarskapet” p. 8 med hänvisningar.)

10. När ett pågående missbruk av alkohol eller andra beroendeframkallande medel aktualiserar frågan om förvaltarskap kan det vara svårt att avgöra när situationen blivit sådan att den enskilde är ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Att det kan ses som irrationellt att använda sin egendom för att finansiera sitt missbruk är inte tillräckligt. Det är först om missbruket fått en sådan omfattning att den enskilde inte längre på egen hand förmår att sköta sina angelägenheter, som det kan komma i fråga att anordna förvaltarskap. (Jfr Therése Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare – en rättslig och faktisk paradox*, 2015, s. 302 f. och Torbjörn Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna. Kamrer eller handledare?* 2005, s. 183.)

Spelmissbruk i annan lagstiftning

11. Enligt 3 kap. 7 § socialtjänstlagen (2001:453) ska socialnämnden arbeta för att förebygga och motverka missbruk av alkohol och andra beroendeframkallande medel. Det rör sig om ett särskilt ansvar för hjälp och vård till vuxna missbrukare. Socialnämnden är enligt bestämmelsen skyldig att bedriva förebyggande verksamhet och att försöka förmå missbrukare som behöver

vård eller behandling att acceptera detta även när de inte själva ansöker om det.

12. I rättsfallet RÅ 2005 ref. 51, som rörde spelmissbruk, konstaterades att den dåvarande lydelsen av 3 kap. 7 § socialtjänstlagen inte kunde tolkas så att det långtgående ansvaret enligt bestämmelsen kunde utsträckas till områden av annan karaktär, oavsett om den enskildes problem kunde betecknas som missbruk av något slag. Socialnämnden ansågs därför inte ha någon generell skyldighet att arbeta för att förebygga spelmissbruk eller att tillhandahålla behandling för spelmissbruk.

13. Efter en lagändring 2018 gäller dock enligt 3 kap. 7 § socialtjänstlagen att socialnämnden även ska arbeta för att förebygga och motverka missbruk av spel om pengar. I den lagstiftningen likställs alltså numera spelmissbruk med missbruk av alkohol och andra beroendeframkallande medel. I lagstiftningsärendet gjordes i samma syfte också vissa ändringar i hälso- och sjukvårdslagen (se 5 kap. 7 § och 16 kap. 3 § hälso- och sjukvårdslagen, 2017:30, och prop. 2016/17:85).

14. Enligt förarbetena till lagändringarna är spelproblem, inklusive spelmissbruk, ett folkhälsoproblem. De allvarligare formerna av spelproblem betecknas som spelmissbruk eller spelberoende. De två begreppen används med något olika betydelser beroende på sammanhang; inom socialsektorn används framför allt begreppet missbruk. Alla som har spelproblem är inte spelberoende. Spelberoende kategoriseras som ett beroende av samma slag som alkohol- och narkotikaberoende eftersom det har befunnits påverka hjärnans belöningssystem på ett likartat sätt. (Se prop. 2016/17:85 s. 9 ff.)

15. Inom hälso- och sjukvården används i hög grad Världshälsoorganisationens (WHO) klassifikationssystem ICD-10¹ för att klassificera och koda tillstånd och sjukdomar. Där finns diagnosen spelberoende, som främst

---

¹ International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems

tar sikte på spelets effekter på hälsan. I en psykiatrisk diagnosmanual² finns den kliniska diagnosen hasardspelsyndrom, som ingår i kapitlet om substansbrukssyndrom och i allmänhet avser den grupp som har allra störst problem på grund av sitt spelande. Tidigare kallades motsvarande diagnos spelmani och ingick i kategorin impuls kontrollstörningar. (Se a. prop. s. 11.)

16. I förarbetena till 2018 års lagändringar konstaterades att lagstiftningen inte behandlade spelmissbruk på samma sätt som andra typer av missbruk trots att det finns likheter i problematiken och trots att spelmissbrukare ofta har komplexa problem där även andra typer av missbruk kan ingå. Detta bedömdes medföra risk för att personer i behov av stödinsatser inte får den hjälp som behövs. (Se a. prop. s. 17 f.)

Bör spelmissbruk anses utgöra ett liknande förhållande enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken?

17. Synen på spelmissbruk är alltså numera den att ett sådant missbruk innefattar samma typ av problem som alkohol- och narkotikamissbruk. Denna syn har fått genomslag i svensk lagstiftning och baseras bl.a. på hur allvarliga spelproblem betraktas inom WHO.

18. Mot den bakgrunden bör spelmissbruk likställas med andra former av missbruk vid tillämpningen av 11 kap. föräldrabalken. Eftersom allvarliga fall av missbruk av alkohol och andra beroendeframkallande medel i enlighet med förarbetsuttalanden anses utgöra "liknande förhållande" enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken, bör också de fall av mycket allvarliga spelproblem som är på nivån spelmissbruk anses omfattas av samma begrepp.

19. Det förtjänar understrykas att bedömningen av om förvaltarskap ska anordnas för en person som lider av spelmissbruk självfallet – på samma sätt som när någon annan typ av problem aktualiserar en fråga om förvaltarskap –

---

² Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5th Edition (DSM-5)

måste göras utifrån en bedömning i det enskilda fallet av om spelmissbruket verkligen är av så allvarlig karaktär att personen är ur stånd att vårda sig eller sin egendom.

Bedömningen i detta fall

20. Av läkarintyg samt kompletterande yttrande från samma läkare framgår att JR har missbruksproblem, bl.a. ett uttalat spelmissbruk som förekommer när han har tillgång till pengar. Periodvis spelar han bort alla sina tillgängliga kontanta medel och samlar även pantburkar i syfte att finansiera spelmissbruket. Läkaren har även bedömt att det finns en konkret risk för att JR på grund av psykisk störning ingår ofördelaktiga avtal och blir lurad på pengar. Enligt intyget är JR på grund av psykisk störning och liknande förhållande ur stånd att vårda sin egendom. Utredningen i övrigt i målet bidrar till samma bild.

21. JRs tillstånd i form av psykisk störning och spelmissbruk medför således att det finns stor risk för att han skulle rasera sin ekonomi om han får fritt förfoga över sin egendom. Sammantaget framgår det att JR, på grund av psykisk störning och liknande förhållande (spelmissbruk), är ur stånd att vårda sin egendom samt att hans hjälpbehov inte kan tillgodoses på något mindre ingripande sätt än förvaltarskap. JR är därmed alltjämt i behov av förvaltarskap och detta ska därför inte upphöra.

22. Överklagandet ska avslås.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Svante O. Johansson,
Malin Bonthron (referent), Eric M. Runesson och Cecilia Renfors
Föredragande justitiesekreterare: Sofie Westlin